

Leila a modrá liška ve výuce

Čtenářská gramotnost, spolupráce a globální témata.

Lekce *Leila a modrá liška* zve učitele i žáky do příběhu o putování polární lišky Miso a o lidech, kteří ji sledují v proměňující se arktické krajině. Nejde jen o dobrodružství z dalekého severu – lekce otevírá prostor pro přemýšlení o klimatické změně, migraci a o tom, jak vše ve světě spolu souvisí.

Důležitou roli v lekci hraje také spolupráce – nejen mezi žáky při společné práci a hledání řešení, ale i mezi vyučujícími různých předmětů, kteří mohou lekci realizovat společně. Stejně jako vědecký tým

v příběhu i učitelé a žáci mohou společně objevovat nové souvislosti a učit se spolupracovat při řešení složitých témat. Čtení se zde stává nástrojem porozumění světu i sobě samým – rozvíjí **čtenářskou gramotnost**, kritické myšlení a empatii. Díky propojení literárního textu, vědeckých poznatků a práce s aktuálním článkem se žáci učí přemýšlet v souvislostech a porozumět vztahům mezi člověkem a přírodou.

Na příběhu Leily a modré lišky se ukazuje, že literatura může být silným vzdě-

lávacím nástrojem – pomáhá dětem porozumět světu kolem sebe, vnímat jeho proměny a hledat v nich vlastní místo i odpovědnost. Lekce navazuje na dlouhodobou snahu organizace Arpok, o. p. s., ukazovat, že i literatura pro děti a mládež může být prostředkem, jak otevřít důležitá témata dnešního světa – s porozuměním, citlivostí a spoluprací.

Lekce je součástí metodické publikace *Učíme v souvislostech na 2. stupni ZŠ*, která je volně dostupná ke stažení na: <https://eshop.arpok.cz>.

UKÁZKA Z METODIKY

Lekce přináší žákům část příběhu o putování polární lišky Miso, kterou sledují arktičtí výzkumníci. Příběh ukazuje souvislosti mezi klimatickou změnou a migrací. Tyto souvislosti pak žáci odhalují i v internetovém článku, který popisuje příběh polární lišky, která došla za 76 dní z Norska do Kanady.

Věk: 6. třída

Předmět: zeměpis, přírodopis, český jazyk

Čas: 90 minut

Přířezová témata: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Environmentální výchova

Pomůcky: přílohy č. 1–3 (ke stažení na: <https://eshop.arpok.cz/eshop/ucime-v-souvislostech-na-2-stupni-zs-pdf/>), dataprojektor, pracovní listy, psací potřeby, černé fixy

Cíle:

Žák/žákyně:

- hledá v textu informace, které ho/ji zajímají, a vyjadřuje k nim svůj postoj/názor,
- vyjmenuje důvody migrace lidí a migrace zvířat,
- popíše souvislost mezi migrací lišky a táním ledovců.

Postup:

Evokace (10 minut)

Vydeme z názvu knihy *Leila a modrá liška*. Promítneme žákům obal knihy (příloha č. 1) a ptáme se:

- O čem by kniha mohla být?
- Kdo je Leila? Odkud pochází?
- Proč je liška modrá? Existují modré lišky?
- Jak spolu souvisí tyto dvě postavy?
- Bude text v této knize naučný, beletristický, populárně naučný? Podle čeho posuzujete?

Uvědomění (60 minut)

Každému žákovi rozdáme pracovní list – úryvek z knihy (příloha č. 2). Každý si sám

prečte text a vybere tu část textu (1–2 věty), která ho zaujala. Přepíše ji do prvního sloupce tabulky pro zápis dvojitého zápisníku. Do druhého sloupce napíše vlastní myšlenky k vybrané citaci.

DVOJITÝ ZÁPISNÍK

Dvojitý zápisník (někdy označován jako **dvojitý či podvojný deník**) je metoda, která slouží k porozumění textu. Běžně se využívá ve fázi uvědomění si významu informací, avšak případná následná diskuze může být i součástí reflexe. Tuto metodu můžeme použít při práci s jakýmkoliv textem (beletristickým či odborným). Žáky obvykle potěší, že si z textu mohou vybrat skutečně cokoli, i něco, co se z pohledu celku jeví jako okrajové – cílem je naučit se zastavovat se nad tím, co je zajímavé, a všimnout si nejasností a rozporů. Dvojitý zápisník je možné využít i jako způsob zápisu do čtenářského deníku.

Žák si nejprve rozdělí list papíru na dva sloupce. Následně si hned při prvním čtení textu dělá výpisky, které si rovnou píše do levého sloupce. K nim pak rozvíjí svoje myšlenky ve sloupci pravém.

Do levého sloupce si žák formou citací vypíše z textu ty části, které ho zaujaly (a chce si je ve druhém sloupci nějak okomentovat). Může se jednat o celé věty, pasáže vět či jednotlivá slova.

Do pravého sloupce si k těmto citacím zapíše své komentáře. Komentář může obsahovat např. myšlenku, proč si vybral konkrétní citaci, co mu tato citace připomněla, jaké otázky v něm vyvolala, souhlasné i nesouhlasné komentáře, doplnění, konkrétní příklady či své vlastní hypotézy. Dobrovolníci mohou své dvojité zápisníky přečíst nahlas.

Tip: Pokud žáci umí pracovat s metodou dvojitého zápisníku, můžeme ji změnit na **Trojitý zápisník**. Do tabulky dvojitého

zápisníku přidáme třetí sloupec pro komentář spolužáka/spolužačky. **Do třetího sloupce zápisníku napíše spolužák komentář.** Jedná se o komentář na informace ve druhém sloupci, tedy reakce na myšlení žáka, ne o komentář k původní citaci. Žáci mohou opět jako v předchozím sloupci psát své souhlasné i nesouhlasné komentáře, zpřesňují, pokládají otázky, formulují hypotézy, píšou své tužby i povzdechy, svá shrnutí, doplnění, zobecnění i konkrétní příklady...

Následně se žáci ve dvojicích věnují otázkám pod textem a hledají na ně odpovědi v textu. Pokud v textu nemožou najít jednoznačnou odpověď na otázku, mohou zkusit odpověď domyslet (poznámka: v další části hodiny se pracuje s textem, který nabídne doplňující odpovědi na otázky). Společně shrneme odpovědi na otázky. Společně s žáky diskutujeme, jaké otázky jim po přečtení textu vyvstaly, a případně na ně hledáme odpovědi v textu. Položíme otázku: *Myslíte si, že je děj založen na skutečném příběhu? Proč ano, proč ne?*

Následně rozdáme žákům pracovní list – článek o polární lišce (příloha č. 3). Po přečtení textu o polární lišce se vrátíme k otázce, zda je děj knihy založen na skutečném příběhu.

Poznámka: V popisu knihy na webové stránce Databazeknih.cz se přímo píše: *Inspirováno skutečným příběhem polární lišky, která za pouhých 76 dní překonala vzdálenost 3 500 km a došla z Norska do Kanady.* Vrátime se k odpovědím na otázky z pracovního listu – z úryvku knihy (příloha č. 2). *Najdeme v textu upřesnění odpovědí?*

Tip: Pokud žákům v hlavě zůstaly nějaké otázky k textu z knihy, vybědíme je, ať si knihu *Leila a modrá liška* sami přečtou. Diskutujeme s žáky otázku, *zda a jak ovlivňuje změna klimatu život polárních zvířat? Ovlivňuje změna klimatu životy i dalších živočichů? Znáte nějaké příklady?*

Tip: Lišku polární lze přiblížit i pomocí videí volně dostupných na internetu – např. *Arctic Fox Love Story* | *Incredible Animal Journeys* | *National Geographic* na: https://www.youtube.com/watch?v=k2kiy-Wu_XNc

Reflexe (20 minut)

Varianta A

Každý žák si z obou pracovních textů vybere min. 10 klíčových informací. Přepíše je na volný list papíru tak, aby vytvořily souvislý text. Může je doplnit dalšími slovy (tj. souvislý text není tvořen pouze z klíčových slov). V podstatě se jedná o shrnutí nejdůležitějších informací.

Varianta B

Každý žák sepíše min. 5 vět, které shrnou, co nejdůležitějšího si z lekce odnáší.

Informace pro pedagogy:

Tato lekce může sloužit jako **úvodní lekce k tématu migrace a klimatické změny**. Na lekci můžete navázat lekcí *Druhý život*, která se věnuje tématu migrace lidí a klimatické změny. Je součástí též publikace *Učíme v souvislostech na 2. stupni ZŠ*. Pokud se chcete podrobněji věnovat tématu migrace, doporučujeme navázat lekcí *Odkud a kam migrujeme* z publikace *Globální témata napříč předměty*. Pakliže se chcete zaměřit na téma klimatické změny, využijte lekci *Divokránská Arktida*, taktéž z publikace *Globální témata napříč předměty*.

O knize *Leila a modrá liška*:

Byla k smrti unavená. Lehla si na zem a za-bořila hebkou hlavu do měkkých pracek. Zapadající slunce jí olízlo čenich. Sníh jí přikryl jako tlustá deka. Liška se probudí a vydá se na cestu. Putuje přes led a sníh, přes hory a zamrzlé oceány, potkává lední medvědy a ptáky v záři nekonečného světla polárního dne. Bojuje o svoje místo ve světě, který je ohromný, divoký a plný překvapení. Leila mezitím vyráží na svou vlastní pouť – hledá si cestu k matce, která ji opustila, a k jejích společně minulosti, na kterou se tolik let snažila zapomenout. Dechberoucí plavba severním ledovým oceánem pomůže Leile najít matku, o které si myslela, že ji dávno ztratila, ale především i sebe samu. A k tomu jí dopomůže jedna odhodlaná malá liška. Inspirováno skutečným příběhem polární lišky, která za pouhých 76 dní překonala vzdálenost 3500 kilometrů a došla z Norska do Kanady.

Rozšiřující informace – návazná aktivita:

BLACKOUT POETRY

Každý žák z textu v příloze č. 3 vytvoří báseň pomocí metody Blackout poetry. Účelem Blackout poetry je vyvodit nový význam z něčeho, co původně vytvořil někdo jiný. Zastřešujícím účelem je spíše hledání smyslu. Kdykoliv někdo vytváří Blackout poetry, nahlíží hlouběji do existujících děl a snaží se odhalit nové příběhy. Blackout poetry může být také skvělým zdrojem pro zkoumání vlastní kreativity a jedinečnou metodou vytváření společenských komentářů.

Postup:

- Najdeme si text (např. starou knihu, časopis, novinový článek, deníkový záznam), se kterým chceme pracovat. Přečteme si úryvek z vybraného textu a dáváme pozor na důležitá slova nebo slovní spojení, která bychom mohli použít ve své básni. Můžeme je volně zakroužkovat tužkou nebo si je poznamenat na jiný list papíru.
- Vyznačíme si, co v básni určitě nechceme a začerníme to fixou.
- Přečteme si zbývající (nezačerněnou) část a zhodnotíme, zda vybraná slova opravdu sdělují, co chceme. Pokud nejsme spokojeni, svou volbu upravíme.
- Pokud jsme spokojeni, začerníme případně zbývající části, které v básni nechceme.

Připravila Lenka Pánková, Arpok, o. p. s.
Foto: archiv Arpok

Zdroj:
Učíme v souvislostech na 2. stupni základních škol – metodická příručka.
Arpok, o. p. s., Olomouc 2024